

**SPESEIELLE MILJØTILTAK I
JORDBRUKET
(SMIL)**

TILTAKSSTRATEGIER 2014 - 2017

Vedtatt av kommunestyret 31.10.2013
Sak nr 42/13

FOLLDAL KOMMUNE

1. INNLEDNING

I forbindelse med rullering av de lokale tiltaksstrategiene ble det lagt fram en sak til politisk behandling (K-sak 15/13) om oppnevning av en arbeidsgruppe bestående av representanter fra både næringa og fra politisk nivå. Følgende har deltatt i arbeidsgruppa:

Jørgen Husom (oppnevnt av Folldal produsentlag)
Hilde Stokke Odden (oppnevnt av Folldal sau og geit)
Synnøve Brandsnes (oppnevnt av Folldal bonde- og småbrukarlag)
Marte Elverhøi (oppnevnt av bondelagene i Folldal)
Brit Marit Ståland (politisk valgt representant)
Hilde Frankmo Tveråen (politisk valgt representant)

Bjørn Gussgard og Anita Tellebon har fungert som sekretariat og deltatt fra administrasjonen.

Nye tiltaksstrategier for perioden 2014-2017 behandles politisk i forvaltningsstyret, med endelig vedtak i kommunestyret. De prioriteringene og satsingene som blir vedtatt i de kommunale tiltaksstrategiene vil ligge til grunn for årlige tildelinger av «Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket» (SMIL-midler) til kommunen de neste fire årene. Tilskuddsordningen er regulert gjennom *Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (FOR 2004-02-04 nr 448)* fastsatt av Landbruks- og matdepartementet.

Formålet med SMIL-midler er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensingen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjektene og tiltakene skal prioriteres ut fra lokale målsettinger og strategier.

I første møte i arbeidsgruppa (19. juni 2013) ble det konkludert med at en bygger videre på tidligere tiltaksstrategier, da disse er gjennomarbeidet i flere tidligere prosesser og fungerer bra.

Restaureringsprosjekt gamle Grimsa bru

De lokale tiltaksstrategiene skal ses i sammenheng med kommunens samlede miljøinnsats på landbruksområdet. Kartlagte naturverdier i kommunen samt kommunale planer som f.eks:

- Handlingsplan for landbruket i Folldal
- Beitebruksplan
- Klima- og energiplan
- Kommuneplan med arealdel

er viktige grunnlag. Likeså prioriteringer og føringer som ligger i nasjonale og regionale miljøprogram. Regionalt miljøprogram for jordbruket i Hedmark 2013-2016 (RMP) gir rammene for kommunens prioriteringer i tiltaksstrategiene.

2. UTFORDRINGER

2.1. utfordringer for kulturlandskapet generelt

Folldal er en typisk fjellkommune der dyrka marka ligger på fra 600 meter og opp til 1.000 meter over havet. Kommunen har i tillegg store beiteressurser i utmarka, samt mange aktive setre. Grovfør er eneste aktuelle planteproduksjon og jordbruket domineres av de grovføretende husdyrslaga storfe med mjølk- og kjøttproduksjon, sau og geit. Over tid vil kulturlandskapet påvirkes av endringer som skjer i det grovførbaserte husdyrholdet. Eksempel på slike endringer er driftsnedleggelse, strukturendringer, nye driftsformer og økt mekanisering.

a) utfordringer utmark og seterlandskap:

Gjengroing av setervang

- Gjengroing av utmarksbeitet der det skjer driftsnedleggelse eller endringer i driftsformer.
- Folldal har seterdaler av nasjonal verdi. Opprettholdelse av levende seterdaler blir en utfordring.
- Kvotesalg, endring mot større driftsenheter, mere benyttelse av mjølkeroboter, samdrifter mv. gir et press mot færre bruk med aktiv setring.
- Seterbebyggelsen forfaller, der det ikke lenger er drift. Setervoller der det ikke er aktiv drift står i fare for å gro igjen. - I Einunndalen er det etablert en seterkafe på Romsdalssetra. Det er likevel fortsatt plass til flere tilbud på salg av opplevelser, servering mv. i seterdalene.

- Landbrukets kulturminner i utmarka herunder måssåbuer, gjeterbuer, kverner, sager, løer, andre utmarksbuer mv. trenger vedlikehold. Ofte har disse bygningene/buene mistet sin plass i driftsopplegget på gardene

- Utslåtter er i ferd med å gro igjen. Også muntlig kunnskap om hvilke utslåtter som en gang ble brukt er i ferd med å forsvinne.

Seterlandskap og gjengroing

- I og med at størsteparten av setrene ligger utenfor verneområdene, ligger det et stort ansvar på kommunen i forhold til å forvalte seterdalene etter plan- og bygningsloven. Kommunen skal nå starte opp utarbeidelsen av kommunedelplan for seterområdene i Folldal. Plana skal både være en tiltaksplan i forhold til landbruk og næring i seterområdene, og en plan med utdypende retningslinjer knytta opp mot plan- og bygningsloven. I «Seterbruksplana» vil det komme tiltak som kan være aktuelle for SMIL-midler.

b) utfordringer grende- og gardslandskapet:

- Opp gjennom åra har det vært omfattende fornyelse av gardsbebyggelse der mye gamle hus har gått tapt. Det er viktig å ta vare på gjenværende verneverdige bebyggelse.

- Fortsatt finnes kassert landbruksredskap og annet skrap i kulturlandskapet som med fordel kunne vært ryddet vekk, selv om en del oppryddingsaksjoner er gjennomført.

- Folldal har hatt mange potettrøer med karakteristisk beliggenhet mest mulig skjermet for frost. Trøene er oftest små og truet av gjengroing og gjerder som ramler ned.

- Folldal har med sitt nedbørsfattige klima hatt tradisjon med vassveiter, som fortsatt er synlige mange plasser.

Sau på beite i jordbrukets kulturlandskap

c) utfordringer forurensning og klima:

Klimagassutslipp til luft:

-Siden forrige rullering av tiltaksstrategiene har det blitt et økt fokus på utslipp av klimagasser. Det medfører at utslipp av klimagasser som lystgass, CO₂ og metan til luft blir en utfordring på lik linje med utslipp av nitrogen og fosfor til vassdrag. Forsumpet område på jordene gir økte klimagassutslipp både som følge av utslipp av lystgass fra kunstgjødsel og husdyrgjødsel samt CO₂ som følge av redusert utbytte av innsatsvarer.

-Generelt ser man at større driftsenheter, teknologisk utvikling samt mere benyttelse av leiekjøring med entreprenør gir tyngre traktorer og traktorredskap. Tyngre maskiner har større krav til god dreneringstilstand for å unngå skadelig jordpakking. I blant oppstår en «ond sirkel» der tunge maskiner pakker jorda, ødelegger jordas naturlige dreneringsevne og kan forårsake sammentrykking av eksisterende drenggrøfter, noe som gjør marka ennå mere sårbar for dårlig dreneringstilstand neste år.

Grøftebehov

- Økt nedbør om sommeren gir nye dreneringsbehov, der marka tidligere var sjøldrenerende.

- Man ser et stort etterslep på vedlikehold og reparasjon av hydrotekniske tiltak utført på 1970/80-tallet. En rekke gamle lukninger av bekker og kanaler samt mange åpne kanaler trenger reparasjon eller rensking. Mange avskjæringsgrøfter har for lengst slamma igjen.

- Dårlig fungerende eller manglende grøftesystemer og endret værtype med mer nedbør gir økt risiko for jordpakking og dermed økt risiko for utslipp av klimagasser (lystgass).

Utslipp av nitrogen og fosfor til vassdrag:

- Folldal har mye husdyr og en riktig utnyttelse av husdyrgjødsel i forhold til spredningstidspunkt, nedmolding og mengder pr dekar vil bety mye for å begrense avrenning av næringsstoffer til vassdrag.

- Det er gått 20-25 år siden «den store runden» med tetting av gjødsellagre og siloer. Det betyr at endel av de tiltak som ble iverksatt tidlig på 1990 tallet nå vil kunne ha behov for fornying (eks. gjødselporter).

2.2 utfordringer for opprettholdelsen av utmarksbeitet spesielt

Utmarksbeitet i Folldal er omfattende. Det beites med sau, geit, storfe og hest.

Beregninger fra beitebruksplana viser at husdyra årlig høster 2,059 million forenheter fra utmarka, herav høster sauene cirka 76%, geita cirka 2%, storfe cirka 21% og hest cirka 0,4%. Selv om sauene dominerer i antall beitedyr og opptak av forenheter, er mangfoldet ved de ulike husdyrslag også viktig. Hvert enkelt husdyrslag har sin måte å beite på, og påvirker kulturlandskap og vegetasjon på ulik måte. Geita står her i en særstilling gjennom evnen til å beite ned kratt.

Storfe på utmarksbeite

Lokale utfordringer i forhold til beitebruken i utmarka er:

-Rovdyrproblematikken påvirker muligheten for å utnytte utmarksbeitet. Alle de fem store rovviltartene jerv, kongeørn, gaupe, streifende ulv og streifende hannbjørner forekommer. Jerven har siden slutten av 1990 tallet vært en dominerende skadegjører. Jervens skader er i all hovedsak avgrenset til sau og typisk ved jerveskader er store lammetap. Enkelte beitelag har siste 10-15 år erfart helt opp mot 30 % lammetap.

Gjennomsnittlig lammetap i organisert beitebruk siste 10 åra har ligget mellom 10 % og 14 %. Også kongeørna er antatt å være en viktig skadegjører på lam, og man ser siste åra at ørneskadene utgjør en ikke helt ubetydelig andel av dokumentasjonene. Ellers har man situasjoner år om annet med omfattende utfordringer med skader fra streifende hannbjørner og ulv. Bjørn og ulv forekommer ikke like regelmessig i beiteområdene som jerv og ørn, men skadene blir mere katastrofepreget når disse artene slår til. Langt på vei dekker erstatningen for rovdrepte dyr kjøtt- og ullverdien. Men erstatningsordningene kompenserer ikke for det betydelige merarbeid rovdrepskadene forårsaker i forhold til tilsyn, kadaverleting og andre nødvendige tiltak.

Rovdyrproblematikken senker arbeidsvederlaget pr time i betydelig grad. I tillegg skaper rovviltsituasjonen frustrasjon og svekker motivasjon for videre satsning hos mange. Siste 3-4 åra har det også vært utfordringer med avkortinger i erstatningsoppgjøra, som oppleves som meget urettferdig av rovdyrrammede sauebønder.

Sanketrø i Setalsjølia

-Både i seterområder og i bygda for øvrig er det til dels stort behov for vedlikehold av gjerder. Med færre gardar som driver egen drift – flere passive brukere – er vedlikehold av gjerder noe som ofte blir nedprioritert. Dårlige gjerder er en risiko for beitedyra, og verken eier av dyr eller grunneier ønsker at beitedyr skal komme inn på dyrka mark.

-Viktig å opprettholde og videreutvikle aktive beitelag med medlemmer som samarbeider om tilsyn, sanking og fysiske anlegg som sperregjerder, sanketrøer etc. Hovedkjernen i beitelaga er sauebrukerne, men det er også viktig å trekke inn brukere som beiter med øvrige husdyrslag.

-Ny teknologi som kan lette arbeidet har blitt utviklet og er under utvikling. Et eksempel er elektriske sperregjerder med lave enhetskostnader pr meter gjerde som har gitt mulighet for å anlegge sperregjerder over lange strekninger til akseptabel kostnad. GPS utstyr letter arbeidet med å koordinatfeste funn av kadaver mv. Det har også kommet på markedet ”radiobjeller” fra ulike produsenter, som sender dyras GPS posisjon 1-2 ganger i døgnet. Særlig utstyret som benytter satellitt for videresending av posisjon vil kunne være aktuelt. Radiobjellene har etter hvert fått bra funksjonalitet. Utfordringen er enhetskostnaden med innkjøp og drift, som fortsatt er for høy for å benyttes på alle sau og lam uten meget tung tilskuddsfinansiering. For storfe er nok kostnaden mere konkurransedyktig i og med at storfeet går mere i flokk og at det er færre individ som trenger å gå med radiobjelle

-Folldal har et oppdelt eierskap i forhold til skog og utmark med smale teiger og mange hjemmelshavere (Statsskog er et unntak). Samordning og innhenting av tillatelser fra grunneiere blir derfor ofte en omfattende oppgave når fysiske installasjoner i utmarka skal prosjekteres.

-Vi har grove tall for kvaliteten på utmarksbeite i områdene rundt Folldal, men det finnes ingen nyere vegetasjonskartlegging som sier noe om kvaliteten på utmarksbeite.

I henhold til tiltak nr 19.6 i beitebruksplana for Folldal 2011-2015, ligger det planer om å gjennomføre en vegetasjonskartlegging i en del utvalgte områder.

Hester i utmark

3. MÅL FOR PERIODEN

3.1. Målsetting og prioriteringer innen forurensning og klima

Målsetting:

Bidra med informasjon, veiledning og finansiering med formål å redusere avrenningen av fosfor og nitrogen fra landbruket i Folldal. Redusere landbrukets utslipp av lystgass, metan og CO₂, som er klimagasser. Sikre en jordtilstand uten forsumping, som gir mest mulig effektiv utnyttelse av innsatsvarer som husdyrgjødsel, kunstgjødsel og diesel.

- a) Fjerne punktutslipp fra gjødsellagre og siloer.
- b) Mest mulig riktig bruk av husdyrgjødsel, i forhold til spredningstidspunkt og mengde pr dekar.
- c) Hindre erosjon og utvasking ved å drenere vekk overflate vann. Folldal er i nedbørsfattig sone men der mye dyrka mark har stort nedbørsfelt nedover dalsidene.
- d) Hindre forsumping av jordbruksarealer. Forsumping av dyrka mark gir økte utslipp av lystgass og redusert utbytte av innsatsvarer, begge deler er negativt for utslipp av klimagasser.

Avskjæringsgrøft

Virkemidler overfor disse målsettingene finnes blant annet i forskrifter som gir retningslinjer for hva som er lovlige driftsformer, tilskuddsordninger i miljøprogrammet for Hedmark samt det statlige tilskuddet til drenering av jordbruksjord.

Med alle skråliene med store nedbørsfelt som finnes i Folldal, er avskjæringsgrøfter et viktig tiltak der mye kan oppnås med små midler, og der etterslepet med behov for opprensning av gamle anlegg er betydelig.

I forhold til midler delegert til kommunen, satses det på følgende tiltak:

aa) Avskjæringsgrøfter for å hindre sig i grunnen og overflatevann å renne inn på dyrka marka. Både nye avskjæringsgrøfter og rensking av eksisterende avskjæringsgrøfter kan støttes.

bb) Åpne kanaler tilknytta dyrka mark som er enten samlegrøfter for lukka drenggrøfter eller transportkanaler for vann fra avskjæringsgrøfter eller drenggrøfter. Både nye kanaler og rensking av eksisterende kanaler kan støttes.

cc) Reparasjon av lukninger/lukka rør utført tidligere kan støttes. Det støttes ikke nye lukninger av bekker eller kanaler, da dette ikke gir noen forurensningsgevinst i forhold til åpne kanaler. Ved lukka avløp må dimensjon være 6 tom eller større.

dd) Steinsetting av erosjonsutsatte strekninger på kanaler eller avskjæringsgrøfter.

ee) Fangdammer

- For å fange opp, og hindre at erodert jord og næringsstoffer kommer ut i vassdrag.
- For å rense grøftevann før utløp i sårbare resipienter

Følgende kriterier skal vektlegges:

- 1) Tiltakets forurensningsbegrensende effekt. Med forurensningsbegrensende effekt forstås både redusert avrenning av næringsstoffer til vassdrag og redusert utslipp av klimagasser til luft.
- 2) Tidspunkt for behandling. Maskinentreprenører aktuelle for å gjøre jobben med hydrotekniske tiltak har vært mangelvare, og gardbrukeren ønsker derfor å gjøre jobben når en ledig entreprenør dukker opp, og har ikke tid til å vente på en årlig søknadsfrist neste år. Ordningene for hydrotekniske tiltak (punktene a og b over) der tilskuddet ikke overstiger kr 5.000,- gjøres til en refusjonsordning med søknadsdato om høsten slik det praktiseres for skogkultur.

3.2. Målsetting og prioriteringer innen kulturlandskapstiltak

Målsetting:

Bidra med informasjon, veiledning og finansieringsordninger med formål å opprettholde et levende kulturlandskap i Folldal. Det skal tas utgangspunkt i de verdier som er unike for kulturlandskapet i Folldal og de driftsformer som tradisjonelt har vært typiske for området:

Sau på utmark med utsikt mot Rondane

- a)** Øke omfanget av utmarksbeitet i Folldal. Med omfanget menes antallet forenheter som høstes i utmarka av sau, storfe, geit og hest. Antallet forenheter som høstes påvirkes både av dyretall og lengde på beitesesongen. Gjennomføre vegetasjonskartlegging i utvalgte områder.
- b)** Opprettholde levende setermiljøer i seterdalene med aktiv setring med dyr og folk i kulturlandskapet.
- c)** Restaurere og bevare seterbebyggelsen i seterdalene.
- d)** Inngjerding av setervoller (skal settes vilkår om beiting eller slått).

e) Støtte opp om aktuelle tiltak i kommunedelplan for seterområdene som skal utarbeides i 2013/2014.

Smie i Nistuen – før restaurering

f) Restaurere, registrere og bevare landbrukets kulturminner i utmarka, herunder vassveiter, måssåbuer, utmarksbuer med andre formål, kverner, sager, løer mv.

g) Restaurere, registrere og rydde gamle ferdselsårer så som gamle veitraseer, gamle bruer, mv.

h) Restaurere og bevare gjenværende verneverdige bygninger i gardsbebyggelsen, med hovedvekt på blant annet ”gruvebruka”, bygninger typiske for Folldal (brytning mellom byggeskikk fra Østerdalen og Gudbrandsdalen).

Smie – etter restaurering

i) Restaurere steingjerder.

j) For beitebrukere i områder der det ikke finnes beitelag kan tiltak prioritert under investeringer organisert beitebruk støttes som kulturlandskapstiltak.

Tiltakets måloppnåelse innenfor gitte kriterier bør være styrende for hvilke tiltak som gis tilskudd.

Tiltakets måloppnåelse bør også være styrende for hvor høy prosentsats som benyttes på tilskudd.

Følgende kriterier skal vektlegges:

- 1) Graden av kulturlandskapsmessig verdi i henhold til kategorier nevnt over.
- 2) Fellestiltak (der det ligger til rette for det) prioriteres framfor enkelttiltak.
- 3) Tiltakets allmenntilrette skal vektlegges.
- 4) Seterområdene skal gis høy prioritet.
- 5) Bygninger eller andre anlegg der det foreligger konkret målsetting om at bygningen etter restaurering skal nyttes i forbindelse med aktiv setring eller tilsyn med dyr på utmarksbeite skal gis høy prioritet og høy grad av prosentsats tilskudd.
- 6) Ved restaurering av bygninger er det den delen av prosjektet som tilfører kulturlandskapsverdien som skal inngå i kostnadsgrunnlaget for tilskudd. Kostnad med innvendig restaurering eller standardheving skal da ikke tas med i kostnadsgrunnlaget, såfremt ikke formålet bidrar til å fremme verdier i kulturlandskapet. For bygninger med funksjon som formidler kulturlandskapsverdier, driftsbygninger som har en sentral plass i driftsopplegg for aktiv setring eller beitebruk i utmarka, eller bygninger der den innvendige funksjon bidrar til å fremme kulturlandskapet på annen måte, kan hele eller deler av innvendig kostnad tas med som grunnlag for tilskudd. Innvendig restaurering eller oppgradering av seterstuer kan tas med i kostnadsgrunnlaget når den nyttes for aktiv setring. For formål bolig eller fritidsbolig skal ikke innvendig restaurering inngå i kostnadsgrunnlaget

7) Aktiviteter som demonstrerer gamle driftsformer kan støttes. Eksempel på type aktiviteter vil kunne være hesjing, ljåslått, bruk av hesteredskap, gamle håndverk, seter dager. Lista er ikke uttømmende.

8) Ved tilnærmet like søknader skal aktive gardbrukere prioriteres.

9) Kurs og opplæring i samsvar med målsetting og i henhold til kriteriene for prioritering punktene 1 til 9 kan støttes.

3.3. Målsetting og prioriteringer for planleggings- og tilretteleggingsprosjekter

Målsetting:

Igangsetting og gjennomføring av prosesser som leder fram til gode og konkrete kulturlandskaps- og forurensningstiltak. Gjennom samarbeid over større områder, for eksempel langs et vassdrag eller ei grend, legges forholda til rette for å løse miljøutfordringer i fellesskap.

Det kan være administrativt krevende å få i gang prosjekter med flere aktører. Likevel vil det ofte være mer hensiktsmessig at tiltak gjennomføres som større prosjekter for å ivareta og utvikle ønskelige miljøverdier. Det kan derfor være behov for å gi starthjelp til slike prosjekter.

Vassaga i Mellomsbekken

Grunneiere, lag og foreninger, kommuner og eventuelt andre berørte parter kan delta. Det er viktig å sikre at tiltakene som kommer fram i planleggingsprosjektet, faktisk kan gjennomføres.

Prioriteringer:

Alle tiltak som faller innenfor rammen av forskriften og prioriterte områder innenfor kulturlandskapstiltak og forurensning/ klima i tiltaksstrategiene kan støttes.

3.4 Målsettinger for utmarksbeite

Målsettinger:

- a) Øke omfanget av utmarksbeitet i Folldal. Med omfanget menes antallet forenheter som høstes i utmarka av sau, storfe, geit og hest. Antallet forenheter som høstes påvirkes både av dyretall og lengde på beitesesongen. Gjennomføre vegetasjonskartlegging i utvalgte områder.
- b) Opprettholde et allsidig beitetrykk i utmarka der alle husdyrslaga sau, storfe, geit og hest er representert.
- c) Styrke samarbeid om beitebruken i beitelag.
- d) Bidra til en best mulig lønnsomhet i høsting av utmarksbeitet. Ta i bruk ny teknologi der dette gir arbeidsmessig gevinst

4. RETNINGSLINJER FOR ÅRLIG SAKSBEHANDLING AV SMIL

a) Søknadsfrister: Årlig søknadsfrist er 15. mai.

Ordningene for hydrotekniske tiltak (avskjæringsgrøfter og åpne kanaler) der tilskuddet ikke overstiger kr 5.000,- gjøres til en refusjonsordning. Her kan det søkes etterskuddsvis etter at tiltaket er gjennomført. Det gjennomføres løpende saksbehandling gjennom året, og siste søknadsfrist er 15. oktober.

b) Krav til søknad:

For alle tiltak søkes på skjema "Søknad om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket" utarbeidet av Statens Landbruksforvaltning.

Aktuelle vedlegg vil være:

- For bygningsprosjekter; tegninger i målestokk i henhold til kvalitet som kreves for byggesaksbehandling.
- Detaljert kostnadsoverslag av tiltaket skal foreligge enten på skjemaet eller på eget vedlegg.
- Kart i målestokk med situasjonsplan for tiltaket.
- For fellestiltak eller tiltak som berører grunneierinteresser fra andre enn søker, skal nødvendige avtaler for gjennomføring av tiltaket foreligge.
- Fotografier der dette kan vise nåsituasjonen.
- Miljøplan trinn 2 (gjelder for **alle** søkere – også for de som ikke er berettiget produksjonstilskudd).

c) Det kan i vedtak settes vilkår i samsvar med tiltaksstrategienes formål. Eksempel på vilkår kan være istandsetting etter antikvariske prinsipper eller i henhold til anbefalte løsninger for øvrig, krav til tilgjengelighet for allmenheten der dette er en viktig begrunnelse for bevilgning etc.

d) Satser for tilskudd skal settes i henhold til tiltakets måloppnåelse.

Maksimalt satser er:

- For kulturlandskapstiltak generelt: Inntil 50 % av godkjent kostnad.
- For forurensningstiltak: Inntil 50 % av godkjent kostnad.
- For planleggings- og tilretteleggingsprosjekter: Inntil 70 % av godkjent kostnad.

Bru over Fallfossen

e) Forlengelse av arbeidsfrist: Det kan søkes kommunen om forlenget arbeidsfrist. Søknad skal være skriftlig og det skal anslås når tiltaket kan ferdigstilles. Normalt skal det ikke innvilges forlenget arbeidsfrist dersom tiltaket ikke er påbegynt. Normalt skal forlengelse av arbeidsfrist gis kun en gang. Samlet arbeidsfrist kan under ingen omstendighet overstige 5 år fra tilsagnsdato.

f) Delutbetaling: Det kan foretas delutbetaling i henhold til framdrift inntil 75 % av innvilget tilskudd. Det foretas ikke delutbetaling for tilskuddsbeløp under kr 10.000.

g) Sluttutbetaling: Før slutt utbetaling skal det gjennomføres befaring av kommunen. Det kreves at tiltaket er 100 % slutført før sluttutbetaling. I tillegg skal det framlegges et sluttregnskap signert av søker. For tiltak med annet innhold enn fysiske investeringer (eks. formidlingstiltak, kurs, opplæring), kreves skriftlig sluttrapport med beskrivelse av gjennomførte tiltak signert av søker.